

λοπονία και αναδεικνύουν, όπως έχω τονίσει πολλές φορές, μια πτυχή της θεατρικής ζωής στην Ελλάδα, άγνωστη, πολύ πλούσια και ιδιαίτερα πολύτιμη. Είναι παρήγορο, πως το παράδειγμά του οδήγησε και άλλους μελετητές σε παρομοίους συστηματικές απογραφές, όπως τη διδακτορική διατριβή της Καλλιόπης Πολυμέρου, *Πολιτιστική Φθιώτιδα. Ζητήματα Ταυτότητας και Ανάπτυξης: Τέχνη – Εκπαίδευση – Πολιτιστική συλλογική προσπάθεια στη Φθιώτιδα της Μεταπολίτευσης*, 2 τόμ. Αθήνα 2006, που εκπονήθηκε υπό την επίβλεψη του Γιάνγκου Ανδρεάδη στο Πάντειο, και η οποία, παρά τη διαφορετική στοχοθεσία της (μετά το 1974) πραγματοποιεί και μια εκτενή ανασκόπηση και απογραφή της παλαιότερης θεατρικής δραστηριότητας του νομού.

Μένει να ευχηθούμε στον κ. Βογιατζή, πως και οι άλλες συστηματικές του εργασίες, για τα Τρίκαλα, τη Λάρισα, το Βόλο κτλ. να βρουν μια ανάλογη λαμπρή παρουσίαση σε τοπική μονογραφία, της οποίας και μόνο το ξεφύλλισμα είναι μια απόλαυση πρώτης τάξεως, γιατί οι πάλιές φωτογραφίες εκπέμπουν την αύρα της εποχής τους και είναι από τα πολυτιμότερα τεκμήρια της πολιτισμικής ιστορίας.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ

Το θέατρο στην καθ' ημάς Ανατολή: Κωνσταντινούπολη – Σμύρνη.

Οκτώ μελετήματα, εκδόσεις Πολύτροπον, Αθήνα 2006, σελ. 462, μερικές εικ., ISBN 960-8354-27-7.

Η συνάδελφος Σταματοπούλου-Βασιλάκου αποφάσισε να επανεκδώσει, στη μορφή ενός κομψού τόμου στη σειρά «Δράμα και Δρώμενα» του εκδοτικού οίκου «Πολύτροπον» υπό τη διεύθυνση του Γιώργου Πεφάνη, παλαιότερα και νεότερα μελετήματά της, εκδιδόμενα και ανέκδοτα, που αφορούν στο θέατρο της ελληνικής Ανατολής, ένας χώρος με τον οποίο η συγγρ. ασχολείται, με πολύ γόνιμο και αποτελεσματικό τρόπο, από τα χρόνια της διδακτορικής της διατριβής (*Το ελληνικό θέατρο στην Κωνσταντινούπολη το 19^ο αιώνα*, 2 τόμ., Αθήνα 1994, 1996). Αυτή την πορεία της την περιγράφει η ίδια στην Εισαγωγή (σ. 13 εξ.), ενώ τον πρόλογο (σ. 15 εξ.) υπογράφει η συνάδελφος Άννα Ταμπάκη, που οικιαγραφεί εν συντομία τη σημασία του «ευρύτερου» Ελληνισμού, των Βαλκανίων και της Μέσης Ανατολής, της Διασποράς εν τέλει, για το πολιτισμικό γίνεσθαι των ελληνικών πραγμάτων κατά την Τουρκοκρατία. Δικαίως τονίζει, πως η συγγρ. είναι σήμερα η εξέχουσα γνώστης των ελληνικών θεατρικών πραγμάτων στην Ανατολή, η οποία, ήδη με τη διατριβή της, έχει ανατρέψει την αθηνοκεντρική εικόνα της ιστορίας του νεοελληνικού θεάτρου από τον Σιδήρη. Με γλαφυρό τρόπο περιγράφει και το ύφος των εργασιών της κ. Βασιλάκου: «Η ανά χείρας έκδοση αποπνέει όλες τις αρετές που χαρακτηρίζουν την επιστημονική προσωπικότητα της συγγραφέως: αναμέτρηση με ένα πολύμορφο και απέραντο πρωτογενές υλικό, το οποίο ανασύρει με υπομονή, ταξινομεί με αξιοπιστία, δαμάζει και αξιολογεί με νηφαλιότητα, αναδεικνύοντας τις ποιικίλες όψεις του. Αναδύεται κατ' αυτόν τον τρόπο ένας ολόκληρος κόσμος παιδείας, παλλόμενος, κοσμοπολίτης και βαθύτατα ελληνικός» (σ. 17 εξ.).

Το υλικό του τόμου χωρίζεται σε δύο μέρη και σε δύο αστικά κέντρα της Οθωμανικής

Αυτοκρατορίας με έντονη ελληνική παρουσία: Κωνσταντινούπολη και Σμύρνη. Το πρώτο μέρος συμπεριλαμβάνει πέντε μελετήματα. Το πρώτο, «Το ελληνικό θέατρο στην Κωνσταντινούπολη το 19^ο αιώνα: Μια συνοπτική παρουσίαση» (σσ. 23-36) αφορμάται από μια συλλογική δόξωση έκδοσης, ένα πολυτελές λεύκωμα των εκδόσεων Έφρεσος: Γ. Γιαννακόπουλος (επιμ.), *Κωνσταντινούπολη, η Πόλη των πόλεων / Constantinople, the City of cities*, Αθήνα 2002, όπου κάλυψε το σχετικό με το θέατρο κεφάλαιο: «Το ελληνικό θέατρο στην Κωνσταντινούπολη το 19^ο αιώνα: Μία συνοπτική παρουσίαση», σσ. 115-134, εργασία που ασφαλώς βασίζεται στη διδακτορική της διατριβή και το τεράστιο υλικό που είχε συγκεντρωθεί εκεί. Το δεύτερο μελέτημα, «Το αρχαίο ελληνικό δράμα στις ελληνικές παροικίες: Το παράδειγμα της Κωνσταντινούπολης στο 19^ο αιώνα» (σσ. 37-94), προέρχεται από ομότιτλο άρθρο στην *Παράβαση* 3 (2000), σσ. 191-219 και υπήρξε αρχικά, σε πιο σύντομη μορφή, ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο «Σύγχρονες μεταγραφές του αρχαίου ελληνικού θεάτρου», Θεσσαλονίκη 19-22 Σεπτ. 1997. Ωστόσο το άρθρο έχει εμπλουτιστεί με προσθήκες και η πλούσια εικονογράφηση οδήγησε στο γεγονός, πως τώρα εμφανίζεται με σχεδόν διπλάσια έκταση. Το τρίτο άρθρο, «Το θέατρο και οι ελληνικές συσσωματώσεις στην Κωνσταντινούπολη: Η περίπτωση του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου (1861-1922)» (σσ. 95-136), προέρχεται από ομότιτλη ανακοίνωση σε συνέδριο για τον Έξω-Ελληνισμό και δημοσιεύτηκε στα πρακτικά: *Επιστημονικό Συμπόσιο «Ο Έξω-Ελληνισμός: Κωνσταντινούπολη και Σμύρνη 1800-1922: Πνευματικός και κοινωνικός βίος»*, Αθήνα, 30-31 Οκτ. 1998, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 2000, σσ. 137-175. Και εδώ το πλούσιο οπτικό υλικό αποσπά ευχάριστα την προσοχή του αναγνώστη. Το τέταρτο κεφάλαιο, «Κωνσταντινουπολίτικη δραματουργία: 1821-1900. Μια πρώτη γενική θεώρηση» (σσ. 137-162) δημοσιεύεται για πρώτη φορά και καταπιάνεται με μια παράμετρο της διδακτορικής της διατριβής, την οποία δεν μπόρεσε να αναπτύξει επαρκώς εκεί: τις θεατρικές εκδόσεις. Καταγράφονται και δημοσιεύονται με φωτοαναπαραστατική μέθοδο τα εξώφυλλα. Ξεκινάει με το «Παρθενομάρτυρ ή Χία εν Καισαρεία», 1830, που αποδίδεται στον ιατροφιλόσοφο Στέφανο Καραθεοδωρή, και συνεχίζει το 1839 με τον «Μαργαρήτη πλούσιο φιλάργυρο και γέροντα εραστή» και τον «Κατά φαντασίαν φιλόσοφο» του Νικ. Αύβαζιδη (1840). Ικανό μέρος της σημαντικής δραματουργικής παραγωγής του 19^{ου} αιώνα, έχει εκδοθεί τελικά στην Πόλη· από αυτή την άποψη το άρθρο υπενθυμίζει από μian άλλη άποψη την πρωταρχική σημασία της Κωνσταντινούπολης για το νεοελληνικό θέατρο. Το τελευταίο μελέτημα αυτού του τμήματος επικεντρώνεται σ' ένα από τα έργα αυτά, τα οποία περιγράφουν τα διαδραματιζόμενα στο χρηματιστήριο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας: «*Το Χαβιαρόχανον του Οδυσσέα Δημητράκου. Ένα επίκαιρο θεατρικό έργο του 1864*» (σσ. 165-179), μελέτημα που πρωτοδημοσιεύτηκε στον *Επίλογο* 2001, σσ. 163-170 (για σύντομη ανάλυση από διαλεκτολογική πλευρά βλ. και Β. Πουχγερο: *Η γλωσσική σάτιρα στην ελληνική κωμωδία του 19^{ου} αιώνα. Γλωσσοκεντρικές στρατηγικές του γέλιου από τα "Κορακιστικά" ως τον Καραγιώζη*, Αθήνα 2001, σσ. 263 εξ. 393, σ. 401).

Το δεύτερο μέρος αφορά τη Σμύρνη. Ξεκινά με ένα σύντομο άρθρο: «Το ελληνικό θέατρο στη Σμύρνη: Μια συνοπτική παρουσίαση» (σσ. 183-193), που υπήρξε συμβολή σε αφιέρωμα της *Καθημερινής. Επτά Ημέρες*, «Σμύρνη, το καύχημα της Ιωνίας», 3 Μαΐου 1998, σσ. 21-23, και συνεχίζει με ένα πολύ περιεκτικό άρθρο, «Η πρόσληψη της ευρωπαϊκής δραματουργίας στην καθ' ημάς Ανατολή. Μεταφράσεις – Εκδόσεις: μια συνολική εκτίμηση» (σσ. 195-219), άρθρο που υπήρχε πρώτα ως ανακοίνωση στο Β' *Πανελλήνιο Θεατρολογικό Συνέδριο «Σχέσεις του νεοελληνικού θεάτρου με το ευρωπαϊκό»*, Αθήνα 2004, σσ. 179-192 και εστιάζει το φακό της προσοχής κυρίως στη Σμύρνη. Στο τμήμα αυτό του τόμου δεσπόζει σα-

φώς το τρίτο μελέτημα, «Σμυρναϊκή δραματολογία: Πρωτότυπες θεατρικές εκδόσεις στη Σμύρνη το 19^ο αιώνα» (σσ. 221-296), που δημοσιεύεται για πρώτη φορά μαζί με ένα «Κατάλογο θεατρικών έργων στη Σμύρνη 1800-1922. Πρωτότυπα – Μεταφράσεις» (σσ. 297-364), όπου καταγράφονται 194 εκδόσεις· το πολύ περιεκτικό αυτό μελέτημα τελειώνει με τις Πηγές της έρευνας (σσ. 365-396), που τεκμηριώνει την ευρύτατη βάση, στην οποία στηρίζονται τα συμπεράσματα. Αυτό το μελέτημα ξεκίνησε από ένα ερευνητικό πρόγραμμα, «Το ελληνικό θέατρο στα παράλια της Μικράς Ασίας μέχρι το 1922, με ιδιαίτερη έμφαση στη Σμύρνη» που υλοποιήθηκε στο χρονικό διάστημα 1998 – 2002 από την ίδια και χρηματοδοτήθηκε από τον Ειδικό Λογαριασμό Κονδυλίων Έρευνας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Με το μελέτημα αυτό γίνεται ένα μεγάλο βήμα πέρα από τη μοναδική αλλά πεπαλαιωμένη μονογραφία του Χρ. Σολομωνίδη και διαφωτίζεται πολύπλευρα ο πνευματικός βίος του δεύτερου μεγάλου αστικού κέντρου του Ελληνισμού στην Ανατολή. Η κ. Βασιλάκου φαίνεται πως πραγματοποιεί, αργά αλλά σταθερά, το αρχικό της όνειρο και σχέδιο: να καταγράψει όλα τα στοιχεία και να συνθέσει τη θεατρική ιστορία ολόκληρου του ανατολικού Ελληνισμού. Η βιβλιονομική προπαίδεια της συγγρ. λειτουργεί άκρως ευεργετικά για την επεξεργασία ασφαλών και καλά τεκμηριωμένων συνθέσεων των πραγμάτων. Ο κατάλογος των θεατρικών έργων που έχουν δημοσιευτεί στη Σμύρνη, αποτελεί έναν σωστό θησαυρό.

Ο πολύτιμος αυτός τόμος, που συγκεντρώνει τα σκόρπια και τα δένει σε μια ευρύτερη θεματική ενότητα και σ' ένα βιβλίο, τελειώνει με ένα ευρετήριο κύριων ονομάτων (σσ. 397 εξ.), ένα ευρετήριο τίτλων έργων (σσ. 419 εξ.), ένα ευρετήριο συλλογικών οργάνων (σσ. 433 εξ.) και ένα ευρετήριο τόπων και θεάτρων (σσ. 441 εξ.). Ακολουθούν: ένα English summary (σσ. 447 εξ.) και ένα résumé français (σσ. 453 εξ.), πρώτες δημοσιεύσεις και τα Αυτοτελή δημοσιεύματα της συγγρ. Ο περιεκτικός τόμος έχει χαριτωμένη εμφάνιση και κρύβει τη βαρύτητά του πίσω από μια γοητευτική εικονογράφηση, η οποία παρασέρνει τον αναγνώστη και στο απλό ξεφύλλισμα.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΛΙΛΑ ΜΑΡΑΚΑ

Δράμα και Παράσταση. Μελετήματα για το νεοελληνικό θέατρο, εκδόσεις Πολύτροπον, Αθήνα 2006, σελ. 428, ISBN 960-8354-44-7.

Στην ίδια σειρά του ίδιου εκδοτικού οίκου, «Δράμα και Δρώμενα», παρουσιάζει και η συνάδελφος Λίλα Μαράκα τα μελετήματά της για το νεοελληνικό θέατρο (βλ. και τον τόμο με τα μελετήματά της για το γερμανικό θέατρο, *Θέατρο και Δράμα. Μελετήματα για τη γερμανόφωνη δραματολογία*, στον ίδιο εκδοτικό οίκο και την ίδια σειρά, 2005). Ο τόμος παρουσιάζει, σε επεξεργασμένη μορφή, δέκα εκτενέστερα άρθρα, που αντιπροσωπεύουν τα θεματικά ενδιαφέροντα της συναδέλφου στο νεοελληνικό θέατρο. Το εξηγεί η ίδια στον πρόλογο: «Τα κείμενα που παρουσιάζονται συγκεντρωμένα σ' αυτό τον τόμο, μια επιλογή δέκα συνολικά άρθρων ή εκτενέστερων μελετημάτων που έχουν εκπονηθεί με διάφορες ευκαιρίες και σε διάφορους χρόνους, έχουν άξονα το νεοελληνικό θέατρο και μ' αυτή την επαναδημοσίευσή του, επιχειρήσα να δώσω ένα στίγμα των ιδιαίτερων ερευνητικών μου ενδιαφε-